

ریمله سبز،
الگوی موفق مدیریت، مشارکت و اجرا
درحوزه های آبخیز کوچک (مطالعه موردی استان لرستان)
عباس طرهانی^۱

چکیده

استفاده بهینه از منابع آب و خاک و نیز جلوگیری از هدر رفت آن به دلیل محدودیت منابع موجود برای دستیابی به اهداف توسعه امری ضروری است با این وصف یکی از مهمترین اهداف موضوع آبخیزداری، حفاظت از آب و خاک می باشد برای رسیدن به اهداف آبخیزداری بایستی به نقش مشارکت آبخیزنشینان و روستائیان توجه داشت که به نوعی محور توسعه در روستایی به شمار می روند. در حقیقت میزان مشارکت مردم در اجرای تمام برنامه ها از جمله پروژه های مدیریت آب و خاک عامل اصلی و تعیین کننده در موفقیت و عدم موفقیت خواهد بود چه بسا در اکثر حوزه های آبخیز، مدیریت صحیح وجود دارد، اعتبار کافی هست، اما اجرای برنامه ها با چالش و مشکل روبرو هست. مشارکت فعالانه روستائیان و افزایش دانش و اطلاعات آمار در اجرای به موقع برنامه ها بسیار مهم و ضروری است. این تحقیق به بررسی تلاش و تجربه جهادگران مدیریت جهاد سازندگی حوزه شهرستان خرم آباد پرداخته که در قالب یک پروسه ۵ ساله شامل مدیریت خوب، مشارکت برانگیخته توام با آگاهی روستائیان حوزه آبخیز ریمله و اجرای درست و به موقع پروژه سبب شده است حوزه آبخیز ریمله با ۷ روستا از وضعیت فرسایشی و مشقت بار به حوزه ای، آباد و روبه توسعه تبدیل شود. تجربه موفق در این حوزه نیاز به معرفی دارد.

واژه های کلیدی: ریمله، حوزه، حوزه آبخیز، جهاد سازندگی، مشارکت روستائیان

مقدمه

گستره زمینه فعالیت هایی که مربوط به حفظ، احیاء، توسعه و بهره برداری از منابع طبیعی می گردد به حدی است که برای انجام این امور به ناچار توجهات به سوی استفاده از نیروی مردمی معطوف گردیده و بهره گیری از مشارکت مردمی به عنوان یک نیاز و ضرورت مطرح می شود. حوزه آبخیز ریمله یکی از تجربیات موفق سازمان جهاد سازندگی در بهره گیری از مشارکت مردمی در حفاظت از منابع طبیعی و مدیریت حوزه های آبخیز است. جلب مشارکت و توانمندسازی بهره برداران و مجریان یک وظیفه سنگین است که نیاز به یک مدیریت منسجم و سیستمی را ضروری می سازد. در حقیقت می توان اذعان نمود ماحصل یک سری اقدامات در حوزه آبخیز ریمله تجربه موفق مدیریت ادارات تابعه سازمان جهاد سازندگی استان لرستان و دیگر سازمانهای مرتبط با موضوع در بهره گیری از مشارکت مردمی برای اجرای طرح در منطقه ریمله است. در این میان توجه به ساختار اجتماعی و نظامهای قدرت در حوزه ریمله، رویکرد جدیدی را به غیر از منابع زمین، برای قدرت دادن به اهالی در جهت مشارکت فعال در پروژه ها، طلب می کند. حوزه ریمله خرم آباد به دلیل کوهستانی بودن از میزان زمین زراعی محدودی برخوردار است این در حالی است که اهالی فقیر روستا به دلیل وجود نظامهای قدرت در گذشته و توزیع ناعادلانه زمینهای زراعی، از حداقل زمین در دامنه تپه ها و اراضی شیب دار بهره مند شده اند. عدم دسترسی اکثریت اهالی به زمینهای مرغوب، درآمد پایین، افزایش هزینه زندگی کمبود امکانات خدماتی در منطقه سبب می شد در برابر مشارکت مردمی عرض اندام کند چراکه فقر ناشی از آن، فرصت فزاینده قدرت اقتصادی که عامل اساسی در مشارکت مردمی است با محدودیت های جدی روبرو می سازد. حوزه آبخیز ریمله با توجه به شیب نسبتاً زیاد یکی از منابع مهم تولید رسوب و هرز آبهایی بود که غالباً به صورت سیل در مناطق پایین دست جاری می شد و خسارت جانی و مالی دربرداشت و گاهاً شهرستان خرم آباد را مورد تهدید قرار می داد. مدیریت صحیح بر حوزه آبخیز و حفظ آب و خاک، کاهش فرسایش خاک - بهره برداری مناسب از سیلابها، ارائه الگوی مناسب توسعه، احیاء پوشش گیاهی - تعادل دام و مرتع ایجاد اشتغال برای ساکنین حوزه و کاهش روند مهاجرت از اهداف اجرایی پروژه ها در این حوزه بوده است مطالعه و تجزیه و تحلیل روی هر کدام از راهکارها و بررسی زوایای پروژه های آبخیزداری نیاز به مطالعات گسترده تر و عمیق تر دارد. در این تحقیق سعی شده است فرآیند مشارکت فیما بین مردم و دستگاههای دولتی در کاهش مسائل و مشکلات ساکنین روستاهای این حوزه و بهبود

وضعیت زندگی آنها و حفاظت آب و خاک و بهره برداری مناسب از اراضی ملی حوزه آبخیز ریمله به عنوان الگویی موفق از مشارکت مردمی در پروژه های آبخیزداری را مورد ارزیابی قرار دهد .

بیان مسئله

سالانه میلیون ها تن خاک در اثر بهره برداری های بی رویه از عرصه های کشور فرسایش یافته و از چرخه ی تولید خارج می شود این مسئله علاوه بر خسارات مالی و جانی بحران های زیست محیطی در حوزه های سکونت گاهی به وجود آورده است.

فرضیه

- ۱- با مدیریت صحیح توأم با مشارکت روستائیان می توان از خسارات وارده به عرصه طبیعی جلوگیری نمود.
- ۲- مشارکت بین بخشی دستگاه های دولتی در حفاظت آب و خاک و پوشش گیاهی حوزه های آبخیز نقش اساسی دارد.

روش تحقیق

با بررسی سوابق کتابخانه ای مدیریت آبخیزداری حوزه ریمله و مطالعه گزارشات و کتابچه های مرتبط هر کدام از دستگاههای اجرایی که در اجرای برنامه مشارکت داشتند و حضور در منطقه و گفتگو با اهالی محل و تجربیات نگارنده در زمان اجرای طرح از منابع و مستندات بررسی موضوع میباشد که باروش کتابخانه ای روی موضوع، تحقیق شده است.

سوابق موضوع

هریک از سازمانهای شرکت کننده در طرح گزارش مختصری از فعالیت ها و نتایج آن را در مدت ۵ سال اجرای طرحهای آبخیزداری را جمع بندی نموده و ارزیابی آن موجود می باشد. مرکز تحقیقات منابع طبیعی و امور دام استان در قالب کارگاه آموزشی ریمله در سال ۱۳۷۶ از منطقه ریمله با عنوان ریمله الگوی توسعه پایدار نام برده است . مدیریت ترویج سازندگی استان لرستان در سال ۱۳۷۵ جایگاه ترویج و آموزشهای ترویجی را در افزایش مشارکت مردمی در حوزه آبخیز ریمله را مورد ارزیابی قرار داده است .

اهمیت موضوع

استان لرستان با وسعت حدود دو میلیون هکتار منابع طبیعی و حدود ۲۷۰۰ نقطه روستایی دارای استعداد و پتانسیل‌های بالقوه در زمینه کشاورزی و منابع طبیعی میباشد. تنوع آب و هوایی، تنوع گونه‌های مرتعی و جنگلی و گیاهان دارویی شرایطی را بوجود آورده است که اگر چنانچه بهره برداری اصولی از آنها صورت گیرد در زمینه تولیدات دامی و بهره برداری از محصولات فرعی آنها و حفظ آب و خاک و ذخیره نزولات می‌تواند در ایجاد اشتغال اقتصاد روستا موثر باشد. اما به دلیل عدم اعمال مدیریت صحیح بر این منابع خدادادی در گذشته و روند تخریبی، بر اصلاح و احیاء این منابع پیشی گرفته و سالانه سطح وسیعی از جنگل‌ها و مراتع و در نهایت خاک حاصلخیز این استان بر اثر فرسایش از دسترس خارج گشته و با وقوع سیلابهای مخرب و ویرانگر، خسارات جبران ناپذیری را بر مردم محروم این خطه وارد می‌کند. از طرفی استان لرستان در منطقه بالا دست حوزه آبخیز سدهای دز و کرخه و کارون قرار گرفته که فرسایش خاک و تجمع رسوبات در پشت این سدها سالانه خسارات عظیمی را بر این سرمایه‌های ملی وارد می‌نماید. بررسی ساختارهای اجتماعی و پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های جوامع محلی در حوزه‌های آبخیز عامل اساسی در حفاظت آب و خاک در این حوزه‌ها است.

ویژگی جغرافیایی استان لرستان

استان لرستان با مساحتی معادل ۲۸۲۳۹۰۰ هکتار دارای حدود دو میلیون هکتار منابع طبیعی در غرب ایران قرار گرفته است و حدود ۱/۸ درصد از سطح کل کشور را شامل می‌شود. این استان از شمال به استانهای مرکزی و همدان و از جنوب به استان خوزستان، از شرق به اصفهان و چهارمحال بختیاری و از غرب به استانهای ایلام و کرمانشاه محدود می‌شود. بر اساس آمار سال ۱۳۸۵ جمعیت استان بالغ بر ۱۷۸۰۰۰۰ نفر بوده است که از این تعداد ۹۲۳۰۰۰ نفر در شهرها ۸۵۷۰۰۰ نفر در روستاها و یا مناطق عشایری زندگی می‌کنند و ۷۸ درصد مردم استان با سواد هستند. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری ۹ شهرستان ۲۴ بخش و ۲۶۹۷ روستا در استان وجود دارد. از نظر منابع آبی دارای ۸۰۰ چشمه و سراب می‌باشد که حوزه آبخیز سدهای دز و کرخه قرار دارند. دارای ۸۸۵ هزار هکتار جنگل با گونه غالب بلوط و دارای ۱۰۳۹۰۰۰ هکتار مرتع می‌باشد که از این مقدار ۱۵۰۰۰۰ هکتار اراضی صخره‌ای می‌باشد.

-موقعیت حوزه آبخیز ریمله :

حوزه ریمله یکی از شش حوزه شمالی خرم آباد می باشد که با وسعتی حدود ۸۰۰۰ هکتار در فاصله ۴۸ درجه و ۱۶ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۲۳ دقیقه طول شرقی و ۳۳ درجه و ۳۷ دقیقه تا ۳۳ درجه و ۴۲ دقیقه عرض شمالی در ۳۶ کیلومتری شمال خرم آباد قرار گرفته است ارتفاع متوسط زیر حوزه ۱۸۴۲ متر است که کم ارتفاع ترین نقطه آن ۱۳۲۰ متر و بلندترین نقطه آن ۲۷۴۰ متر ارتفاع دارد . بلندترین آبراهه طبیعی ریمله دارای طولی معادل ۲۰ کیلومتر است . معدل درجه حرارت سالیانه ۱۱/۲ درجه سانتیگراد و معدل حداقل و حداکثر درجه زیر حوزه به ترتیب ۲/۵ و ۱۹/۵ درجه سانتیگراد می باشد. این حوزه دارای متوسط بارندگی ۷۰۳ میلیمتر در سال است . ریمله در محدوده جنگلهای خشک واقع شده است. ارتفاع بالاتر از ۲۲۰۰ متر تا ۲۳۰۰ متر در ارتفاعات مختلف جنگل وجود دارد بر اساس مطالعات به عمل آمده ۳۲۳۳ هکتار جنگل با گونه غالب بلوط غرب (*Quercus persica*) دارد بیش از ۲۵۶۸ هکتار از اراضی ریمله زیر پوشش اراضی مرتعی فقیر است که عملکرد آن ۱۵۰ کیلوگرم در هکتار علوفه خشک می باشد .

-وضعیت اقتصادی و اجتماعی حوزه ریمله :

حوزه ریمله دارای ۷ روستا با ۱۲۶۷ نفر سکنه در قالب ۲۰۳ خانوار است که از این تعداد ۶۹۴ نفر مرد و ۵۳۲ نفر زن می باشند . سهم سواد مردان ۷۸٪ و سهم زنان ۳۸ درصد است . مردم حوزه ریمله از ایل بیرانوند بوده و به زبان لکی تکلم می کنند. جمعیت دانش آموزان حوزه ۴۰۶ نفر است که در مقاطع ابتدائی راهنمایی و دبیرستان تحصیل می کنند .

جدول ۱ - توزیع جمعیت منطقه را نشان می دهد

ردیف	نام روستا	جمعیت نفر	جمعیت شاغل نفر	درصد اشتغال درصد	نسبت شاغلین به خانوار
۱	ریمله اصلی	۴۴۴	۸۱	۱۹/۴	۱/۲
۲	قلعه نو	۳۴۸	۶۲	۱۷/۸	۱/۱
۳	پشت مله	۱۸۷	۳۸	۲۰/۳	۱/۲
۴	برالیکه	۱۳۵	۲۵	۱۸/۵	۱
۵	چشمه بید	۶۸	۱۳	۱۹/۷	۱/۳
۶	خلیل آباد	۲۷	۶	۲۲/۲	۱/۲
۷	سیل میش	۱۷	۳	۱۷/۴	۱
	جمع	۱۲۲۶	۲۳۳	۱۹/۰۷	۱/۱۴

منبع: آمار سرشماری کشاورزی سال ۱۳۷۷ استان لرستان

کل سطح زیر کشت دیم ۹۱۶ هکتار و کشت آبی ۴۶۷ هکتار می باشد. از کل زمینهای حوزه ۸۷ درصد به گندم و جو و ۳ درصد به کشت علوفه و ۹ درصد به کشت سایر محصولات (حبوبات و ...) و ۱ درصد به باغات متمر اختصاص یافته است . میانگین زمین آبی برای هر خانوار ۰/۸ هکتار می باشد. مقدار دام روستایی حوزه شامل ۴۴۹۵ راس گوسفند و بز و ۲۸۹ راس گاو و حیوانات بارکش و ۲۵۷۵ قطعه از انواع طیور و نیز تعداد دامهای عشایر کوچ رو شامل ۵۶۵۵ راس گوسفند و بز می باشد . در حدود ۴۰ درصد شغل کشاورزی و ۳۰ درصد دامپروری و ۳۰ درصد بینابین می باشند . حوزه ریمله یکی از مناطق بیلاقی عشایر کوچرو می باشد که حدود ۲۳ خانوار همراه ۱۲۰۰ راس گوسفند و بز و حیوان بارکش به مدت ۹۰ روز در خرداد ماه لغایت شهریور ماه در محل اطراق می کنند و فصل بیلاقی را در اینجا می گذرانند.

–حوزه آبخیز به عنوان واحد بهبود و توسعه :

مناسب ترین واحد ، برای مدیریت منابع طبیعی تجدید شونده ، حوزه آبخیز است بیشترین منابع موجود ، در حوزه های وابسته به آن و بارندگی می باشند . بارانی که روی زمین می ریزد ، آب برای رشد گیاهان حوزه و جریان رودخانه است که می تواند نیاز آبیاری مزارع ، نیروی هیدورالکتریک ، ذخائر آب ، انرژی ، منابع طبیعی حوزه و توسعه و اصلاح اکوسیستم را مورد توجه قرار دهد . همچنین آبخیز می تواند به عنوان واحد طراحی حوزه آبخیز رودخانه از نظر

توسعه اقتصادی می باشد. آنچه را می توان یک نظام مستقل با مرز مشخص دانست، نظامی است که این مرز حوزه ها را به طور فیزیکی از یکدیگر مجزا کرده است. اگر مدیریت حوزه آبخیز ایجاد کند حوزه می تواند به واحدهای کوچکتری نیز تفکیک شود. این مورد، در سالهای اخیر، مورد قبول زیست شناسان، اکولوژیستها، جامعه شناسان، مهندسين منابع آب و اقتصاددانان قرار گرفته است که حوزه آبخیز را به عنوان واحد کار دانسته، جهت شناسایی و سیاست گذاری مورد استفاده قرار دهند.

-مدیریت حوزه آبخیز ریمله:

سازمان جهاد سازندگی استان لرستان به عنوان نهادی انقلابی، پویا فعال با سنت ها و شیوه های جهادی با پشتوانه مردمی با قدرت ایده آل و خوب در سازماندهی هسته های سازندگی که از محبوبیت برخوردار بوده با کوله بار سنگینی از وظایف و رسالت عظیم در حفظ و احیاء منابع طبیعی و ترویج مشارکت مردم و برنامه ریزی در حوزه های آبخیز استان پرداخته که تشکیل ستاد هماهنگی حوزه ریمله سبز در جهاد سازندگی شهرستان خرم آباد در ابتدای اجرای طرح آبخیزداری این حوزه از نمونه های موفق آن می باشد که با توجه به اصول سیاستهای اتخاذ شده در دو بخش زیر، برنامه ریزی و برای اجرا ابلاغ شد:

۱- بخش دولتی و متمرکز ۲- بخش مدیریت جامع حوزه آبخیز ریمله

همه با هم بودن و مشارکت مردم ذینفع در حوزه و دخالت مستقیم آنان در مراحل پیشنهادی و اجرای پروژه ها باعث گردید پیش از پیش در این امر به موفقیت های چشمگیری دست یابد. تشکیل ستاد هماهنگی حوزه آبخیز ریمله در سال ۱۳۷۱ در مدیریت جهاد سازندگی شهرستان خرم آباد و سپس تشکیل ۴ مورد هسته سازندگی در روستاهای داخل حوزه از جوانان و افراد محلی (۳مورد مردان و ۱مورد زنان) منطقه از شیوه های مدیریت آبخیز ریمله بود که نقش اساسی در پیشرفت برنامه ها داشت. این طرح با مدیریت جهاد سازندگی شهرستان خرم آباد از سال ۱۳۷۱ آغاز شد و در قالب برنامه های متنوع آبخیزداری همراه با مسائل فرهنگی و اجتماعی با مشارکت سایر دستگاهها و یا مرتبط در طول یک دوره ۵ ساله اجرا شد و تا پایان سال ۷۵ این ستاد در هماهنگی و اجرای برنامه ها فعال بود و بعد از سال ۷۵ کلیه امورات در این خصوص منطقه به مردم واگذار شد.

-اهداف اجرایی پروژه ها در حوزه ریمله:

- ۱- ارائه الگوی مناسب از یک حوزه آبخیز بهبود یافته و رو به توسعه در منطقه
- ۲- جمع آوری و ذخیره آب باران و نزولات جوی به طریق ممکن با استفاده از تجربیات افراد محلی
- ۳- جلوگیری از فرسایش خاک و کاهش خسارت ناشی از سیل و بهره برداری از پتانسیل موجود .
- ۴- احیاء پوشش گیاهی منطقه و استفاده مناسب از جنگل و مرتع و رعایت تعادل دام و مرتع در حوزه
- ۵- ایجاد اشتغال و کاهش روند مهاجرت و ایجاد محیط زیست سالم و مناسب برای ساکنین محل
- ۶- خدمات رسانی و توزیع مناسب امکانات و تجهیزات مختلف از قبیل آب و برق و ... در روستاها
- ۷- آموزش و ترویج شیوه های نوین بهره برداری از ظرفیت های موجود
- ۸- ایجاد شرایط مناسب برای جلب مشارکت فعالانه و پایدار اهالی منطقه
- ۹- مدیریت و بهره وری بهینه منابع آبی از جمله احداث پرورش ماهی سردابی و آبیاری زمینها

پروژه های اجرا شده در محدوده حوزه آبخیز ریمله (از سال ۷۱ تا ۷۵)

- ترویج و نقش آن در حوزه ریمله

از اولین اقدامات به عمل آمده در حوزه ریمله برگزاری کلاسهای آموزشی برای بیان اهداف طرح و همراه با جلب مشارکت اهالی در برنامه ریزی اجرا و نگهداری مجموعه فعالیتهایی بود که مطابق طرح می بایست در منطقه انجام گیرد . تشکیل شورایی مرکب از معتمدین و ریش سفیدان روستاهای منطقه و بکارگیری نقطه نظرات آنان در نوع و شیوه های اجرا، و زمینه سازی و اجرای مناسب فعالیتهای در منطقه انجام شد . با توجه به نقش زنان روستائی و وارد نمودن آنان در فرآیند توسعه منطقه از نکات مثبت و نشانه آمادگی و توانائی زنان روستایی در برنامه های توسعه محلی است . حضور جوانان روستایی نیز در فعالیتهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی همراه با ابتکار عمل و علاقه وافر آنان به این امور نشان از رشد و بالندگی آینده سازان منطقه دارد. مهمتر از اینها سازماندهی اقشار فوق الذکر در قالب تعاونیهای تولیدی زنان ، هسته سازندگی جوانان، گروههای ورزشی، فرهنگی و هنری است . مدیریت ترویج و مشارکت مردمی سازمان جهاد با سازندگی استان لرستان با بهره گیری از

مشارکت اهالی و همکاری کلیه دستگاههایی که در منطقه فعالیت داشتند اقداماتی را در جهت دستیابی به اهداف توسعه منطقه و پایداری فعاليتها، به انجام رسانده است که به صورت مختصر به آنها اشاره می شود .

اهداف پروژه های ترویج :

- ۱- جلب مشارکت مردم در برنامه ریزی ، اجرا و نگهداری کلیه پروژه ها
- ۲- ترویج و ارائه شیوه های نوین بهره برداری از منابع و امکانات موجود در منطقه
- ۳- سازماندهی گروههای مردمی (جوانان ، زنان و تولید کنندگان منطقه)
- ۴- پایداری و گسترش فعالیتهای اجرای منطقه
- ۵- ارتقاء سطح زندگی اهالی با افزایش درآمد خانوار و بهره برداری مناسب از پتانسیل های موجود

جدول ۲-فعالیت ها و پروژه های ترویجی در یک دوره ۵ ساله (۷۵-۷۱) در حوزه ریمله

ردیف	عنوان پروژه	واحد	حجم عملیات
۱	آموزش آبخیزداری	نفر / روز	۶۸۷
۲	آموزش منابع طبیعی	نفر / روز	۵۷۴
۳	آموزش بادام	نفر / روز	۱۸۱۹
۴	آموزش مشارکتی	نفر / روز	۵۷۵
۵	آموزش صنایع روستایی	نفر / روز	۳۷۱۱
۶	آموزش محیط زیست ویژه بانوان	نفر / روز	۲۳۰
۷	برگزاری جشن روستا	مورد	۳
۸	احداث ، تقویت و تجهیز خانه ترویج	مورد	۱
۹	برگزاری مسابقه ورزشی	نفر	۹۵
۱۰	انتخاب مروج دام	نفر	۳
۱۱	انتخاب دامداری ترویجی	مورد	۳
۱۲	انتخاب مروج آبخیزدار	نفر	۱
۱۳	سازماندهی جوانان	نفر	۱۳۰
۱۴	مسابقه ترویجی	مورد	۱
۱۵	ترسیم تابلوی ترویجی	مورد	۲۱
۱۶	حمایت و سازماندهی گروههای سازندگی	مورد	۳
۱۷	حمایت از تشکلهای زنان روستایی	مورد	۱

۳	مورد	گردهمایی گروههای سازندگی	۱۸
۱۱۲۴۶۰	راس / قطعه	بسیج واکسیناسیون دام و طیور	۱۹
۲۳۱۳	هکتار	کپه کاری با مشارکت اهالی	۲۰
۳۰۰۰	اصله	کاشت بادام تلخ مشارکتی	۲۱
۱۰۹۴۴	اصله	کاشت گردوی مشارکتی	۲۲
۷	هکتار	ایجاد سطوح آبیگر با مشارکت مردم	۲۳
۲۴۹	هکتار	بذرپاشی با مشارکت مردم	۲۴
۸۰۰	متر مکعب	گابیون بندی مشارکتی	۲۵
۳۰۰	متر مکعب	سدخاکی مشارکتی	۲۶
۱۹۱۰	متر مکعب	سکوبندی مشارکتی	۲۷
۵۰۰	نسخه	نشریه ترویجی (منطقه)	۲۸
۱	مورد	مسابقه دانش آموزان و سازندگی	۲۹
۱۰۹۲۴	اصله	تولید نهال توسط زنان روستایی	۳۰

منبع:مدیریت ترویج و مشارکت های مردمی سازمان جهاد کشاورزی

مطابق مطالعه انجام شده در حوزه با عنوان ارزیابی میزان مشارکت مردم در طرحهای اجرایی ، از آنجا که ما مشارکت را به مفهوم تمرکز زدایی در دستگاههای دولتی و انتقال منبع و قدرت تصمیم گیری به اشخاص یا هیئتهای منتخب در سطح روستا به حساب می آوریم ، در جهت رسیدن به این موضوع نظر افراد نمونه انتخاب شده در حوزه را جویا شده ایم و با طرح دو سوال در مورد (نحوه انجام امور مربوط به توسعه روستا) و (بیشترین یا کمترین بهره برداران مشارکت) میزان پذیرش مشارکت از طرف اهالی را مشخص نموده ایم . بر اساس این ارزیابی تنها ۵٪ اهالی لزوم اجرای برنامه های توسعه را از طرف دولت دانسته اند و ۹۳٪ همکاری دولت و مشارکت اهالی را ضامن اجرای برنامه های توسعه محلی دانسته اند. همچنین نتایج حاصله از مشارکت در اجرای طرحهای توسعه را تنها ۲٪ دولت دانسته اند در حالیکه ۷۸٪ سوال شوندگان منافع مشارکت را برای دولت و مردم قائل شده اند و ۱۴٪ معتقد بوده اندکه بهره مشارکت فقط به مردم می رسد.

جدول ۳- پروژه های اجراشده توسط اداره کل منابع طبیعی استان، در حوزه ریمله در دوره

۵ ساله (۷۵-۷۱)

ردیف	عنوان پروژه	واحد	حجم
------	-------------	------	-----

عملیات			
۷	دستگاه	احداث آبخشور دام	۱
۱۴۰۰	هکتار	کشت مستقیم با گونه های یونجه دیم - اسپرس	۲
۲۰۰	هکتار	کود پاشی	۳
۲۰۰	هکتار	جنگل کاری با نهال	۴
۱۰۰	هکتار	عملیات سله شکنی در عرصه جنگل	۵
۱۰۰	هکتار	حفظ و نگهداری مناطق درخت کاری شده به مدت ۵ سال	۶
۱۵۰۰	هکتار	قرق مراتع	۷
۲۰۰	هکتار	جنگل کاری و توسعه پوشش گیاهی با بذر کاری	۸
۱۲	مورد	جلب مشارکت مردمی در حفاظت عرصه ها به صورت داوطلبانه و افتخاری	۹
۹	نفر	معرفی و تشویق مجریان و بهره برداران موفق	۱۰

منبع: طرح و برنامه اداره کل منابع طبیعی استان لرستان

جدول ۴- پروژه های مدیریت آبخیزداری استان که در حوزه ریمله طی دوره ۵ ساله اجرا شده (۷۱-۷۵)

ردیف	عنوان پروژه	واحد	حجم عملیات	ملاحظات
۱	خشکه چین در اراضی شیبدار	متر مکعب	۵۴۰۰۰	
۲	احداث چکدم	متر مکعب	۱۸۷۰۰	
۳	احداث بندهای گابیونی	متر مکعب	۷۰۰۰	
۴	تراس بندی	هکتار	۳۰	
۵	احداث سد خاکی	متر مکعب	۴۵۰۰۰	
۶	گردو کاری	هکتار	۱۴۰	
۷	بادام کاری	هکتار	۱۰	
۸	کشت قلمه مو، انجیر، توت فرنگی	هکتار	۹	
۹	ساخت مکت ترویجی	دستگاه	یک دستگاه	

منبع: اداره ارزیابی و مطالعات آبخیز داری استان

جدول ۵- پروژه های امور عشایر که در حوزه آبخیز ریمله انجام شده است

ردیف	عنوان پروژه	واحد	حجم عملیات	ملاحظات
۱	احداث جایگاه سوخت	مورد	۲ مورد	با ظرفیت

۲	فوق مراتع	هکتار	۳۰۰۰	۴۰ هزار متر
۳	بهسازی چشمه و آبشخور دام	مورد	۹	
۴	احداث استخر آب	متر مکعب	۶۴	
۵	احداث استخر چند منظوره	متر مکعب	۱۲	
۶	نگهداری جاده رباط به ریمله	کیلومتر	۲۰	
۷	احداث پل	دهنه	۲۰	

منبع: اداره کل امور عشایر استان لرستان

جدول ۶- پروژه های اجرایی امور دام و دامپروری در حوزه آبخیز ریمله (۱۳۷۵-۱۳۷۱)

ردیف	عنوان پروژه	واحد	حجم عملیات	ملاحظات
۱	توزیع فوج اصلاح شده	رأس	۳۸	
۲	توزیع نیمچه مرغ	قطعه	۲۲۲۰	
۳	اعتبار جهت نوسازی جایگاه دام	مترمربع	۹۰۰	
۴	بهسازی جایگاه دام	مترمربع	۲۵۰	
۵	تخصیص اعتبار پروار بندی بره	رأس	۸۰۰	
۶	غنی سازی کاه	تن	۳۵	
۷	آمیخته گری کنترل شده	رأس	۱۰۰	
۸	تلقیح مصنوعی	رأس	۸	
۹	صدور پروانه	فقره	۱	

منبع: معاونت امور دام سازمان جهاد کشاورزی استان لرستان

جدول ۷- پروژه عمرانی و خدماتی که در حوزه آبخیز ریمله اجرا شده است (۱۳۷۵-۱۳۷۱)

ردیف	عنوان پروژه	واحد	حجم عملیات
۱	ساخت کتابخانه روستایی	دستگاه	۱
۲	آبرسانی	روستا	۳
۳	ساخت مسجد	مسجد ریمله	۱
۴	طراحی و نقشه برداری و برق کشی	کیلومتر	۳۰
۵	اعطای تسهیلات	ریال	۷۰۰۰۰۰۰۰
۶	مرمت و بازسازی حمام	دستگاه	۱
۷	زیر سازی جاده اصلی	کیلومتر	۲۰
۸	برقراری دستگاههای قالی بافی	دستگاه	۱۳
۹	هدایت آب های سطحی	روستاهای حوزه	۳

منبع: اداره طرح و برنامه سازمان جهاد کشاورزی استان لرستان

پروژه های مرکز تحقیقات منابع طبیعی و امور دام استان در حوزه

مرکز تحقیقات در راستای سیاست ها و وظایف پژوهشی خود علاوه بر نظارت در اجرای کلیه پروژه های اجرایی در کل حوزه مورد نظر، تعداد ۲ پروژه تحقیقاتی و ترویجی برای مطالعه و تطبیق با شرایط بومی منطقه اجرا نمود، مطالعه این دو پروژه از سال ۷۳ توسط کارشناسان بخش منابع طبیعی مرکز تحقیقات استان آغاز و همزمان در قالب ایستگاه شاهد در محدوده طرح ریمله به اجرا درآمد.

هدف از اجرای این پژوهش ها:

- ۱- استقرار گونه های سازگار مثمر و غیر مثمر
- ۲- تعیین بهترین مساحت سطوح آبیگر
- ۳- استفاده بهینه از روانابها
- ۴- تغییر و تبدیل کاربری مناسب اراضی
- ۵- گسترش باغات مثمر و افزایش بازده اقتصادی اراضی شیبدار

- نام طرح: کاشت درختان مثمر و غیر مثمر با استفاده از شیوه آبخیز کوچک
تبدیل اراضی شیب دار فاقد پوشش به جنگل، یکی از اقدامات مفیدی است در جهت بازگرداندن حیات دوباره به این عرصه ها که می بایست مورد توجه قرار گیرد. متأسفانه بعد از کاشت نهالها، برنامه های حفاظتی از جمله آبیاری در سنین پائین یکی از مشکلات عمده در این اراضی پرشیب می باشد مضاف بر این هزینه بسیار بالای آبیاری در شش ماه از سال را باید بر آن افزود. کشت درختان با استفاده از کنترل و هدایت و جمع آوری رواناب به پای نهالها اقدام مفیدی در جهت فراهم آوردن امکان جنگل کاری وسیع در اراضی پر شیب با استفاده از درختان مثمر و غیر مثمر می باشد.

- نام طرح: جمع آوری و انبارش آب باران در دامنه های با نفوذپذیری کم
تبدیل مراتع به دیمزار های کم بازده در استانهای زاگرس یکی از مشکلات عمده مدیریت مراتع می باشد. شخم مداوم این قبیل اراضی باعث گردیده است که هر ساله لایه سطحی خاک در اثر فرسایش از بین رفته و سال به سال از حاصلخیزی این قبیل اراضی کاسته شود. از آنجائیکه مالکیت عرفی این زمینها در اختیار زارعین می باشد بنابراین برنامه های اصلاحی که منجر به سلب مالکیت از مردم گردد چندان موفق نمی باشد. پیشنهاد میشود که به جای

کشت غلات، با استفاده از رواناب حاصله از بارندگی، آب قابل توجهی جمع آوری و باغی احداث و در نهایت به مردم واگذار شود گام موفق در تغییر کاربری این اراضی خواهد بود.

فعالتهای انجام شده دستگاههای اجرایی خارج از مجموعه جهاد سازندگی در حوزه

- ۱- اداره هواشناسی: احداث ایستگاه هواشناسی
- ۲- اداره آموزش و پرورش: ترمیم و ساخت مدارس جدید در حوزه
- ۳- اداره ارشاد اسلامی و تبلیغات: حضور روحانی و اجرای فعالتهای مذهبی در حوزه و کمک در احداث مسجد
- ۴- شرکت مخابرات و پست: احداث ایستگاه مخابراتی در روستای ریمله اصلی و صندوق پستی
- ۵- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی: پرداخت وام روستایی و نظارت بر احداث ساختمانها خصوصاً در روستای چشمه بید که در اثر زمین لغزش به پایین مهاجرت نمودند.
- ۷- امور آب: صدور مجوز بهره برداری از آب منطقه
- ۸- صدا و سیما: تسریع در پخش اخبار و گزارشات در زمینه فعالتهای انجام شده در منطقه.
- ۹- دانشگاه لرستان: تهیه و ارائه مقالات و برگزاری یک همایش محلی
- ۱۰- سازمان کشاورزی: تشکیل کلاسهای آموزشی- ترویجی و توزیع نهاده های کشاورزی به افراد در امر کاشت، داشت و برداشت در حوزه اعم از کود، سم، بذرها...
- ۱۱- سازمان برنامه و بودجه تسریع در تأمین اعتبار مورد نیاز دستگاههای دولتی در پروژه های ریمله
- ۱۲- بهداشت درمان: احداث خانه بهداشت - حل مسائل بهداشتی، آموزش های بهداشتی به خانواده ها بهداشت محیط و هدایت فاضلاب ها به خارج از روستاها
- ۱۳- همکاری شرکت نفت در صدور مجوز جایگاه سوخت فسیلی (گاز و نفت)
- ۱۴- همکاری نهضت سوادآموزی در برگزاری کلاسهای سوادآموزی
- ۱۵- همکاری و پشتیبانی استانداری و فرمانداری از اجرای طرح فوق

پایداری طرح و وضعیت موجود حوزه ریمله

در حال حاضر شوقی وصف ناپذیری بین ساکنین منطقه ایجاد شده، براساس بررسیهای به عمل آمده درصد کمی از روستائیان سود حاصل از فعالتهای مشترک را برای دولت قائل شده

اند و مابقی به این حقیقت واقف هستند که به نفع مردم است و سرنوشت زندگی آنها به صیانت از این طرح بستگی دارد. باید به نوعی در تداوم و استمرار آن مشارکت داشته باشند. هم اکنون امید به زندگی را در دست های سبز مردان کهنسال در کشت گردو و درخشش عرق در جبین مردان سخت کوش که با ایجاد سنگ چین، بانکت، تراس و کاشت نهال سعی در تثبیت خاک و ذخیره آب و چشمان تیز بین جوانانی که به مزارع سر سبز دوخته شده و دستان پاک دخترانیکه گره زدن تارهای فرش مشغول هستند می توان دید .

از مشکلات لاینحل خبری نیست . همه روستائیان از نعمت آب و برق و بهداشت و تلفن بهره مندند . روحیه اعتماد به نفس چنان بالا رفته که به ابتکار و خلاقیت و امکانات شخصی آب را از کیلومتر ها انتقال داده و هزاران نهال را از آب سیراب می کنند . باتکیه بردانش بومی خود باغهای مثمر دردل کوهها و اراضی شیبدار باکمترین آب مستقر نموده و الان به تولید اقتصادی رسیده است.

اینک پیر و جوان شاخه های درختان را به مثابه قطع بال فرشتگان میدانند . عرصه سازندگی با احداث مخازن سوخت فسیلی و آموزش زنان در بحث پخت نان و تبدیل فرآورده های لبنی و تأمین گرمای منازل را آسان کرده است . با تسطیح و تراس بندی اراضی شیبدار و ذخیره نزولات آسمانی و تنوع کشت، مزارع را رنگارنگ نموده است و مهمترین دستاورد مدیریت حوزه آبخیز ریمله ایجاد ستاد سبز استان لرستان و ایجاد سازوکار مشابه آن در سطح شهرستان ها زیر نظر فرمانداران بود.

مسائل و مشکلات طرح در زمان اجرای فعالیت های آبخیزداری در حوزه

- کند بودن روند پرداخت به موقع اعتبارات تسهیلاتی و ارزان قیمت به بهره برداران
- عدم باور مسولین محلی و منطقه ای به موفقیت این طرح در مقابل هزینه های آن
- عدم همکاری مناسب و شفاف بانک کشاورزی در پرداخت تسهیلات به بهره برداران
- کوتاهی و عدم مشارکت برخی دستگاه های دولتی در طرح فوق مثل دامپزشکی و...
- عدم پیگیری و راه اندازی تشکل یاتعاونی در منطقه برای توسعه و استمرار طرح در بین کشاورزان و ساکنین محل

نتیجه گیری (نتایج بدست آمده طرح های اجرا شده در حوزه آبخیز)

- ۱- جلوگیری از تخریب زمین های موجود که همه ساله خسارات زیادی وارد می نماید.

- ۲- توسعه اراضی کشاورزی آبی و حداکثر بهره‌وری از منابع آبی موجود در منطقه.
- ۳- جمع‌آوری هرز آب و روان‌آبهای سطحی و بکارگیری آن در فعالیتهای کشاورزی.
- ۴- اشتغال‌زا بودن پروژه‌ها برای ساکنین حوزه.
- ۵- احداث پرورش ماهی که قسمتی از پروتئین مورد نیاز اهالی را تأمین می‌نماید.
- ۶- قسمتی از اراضی کم‌بازده به منبع درآمد دائمی و بی‌خطر تبدیل شده است.
- ۷- جلوگیری از بروز سیل‌های شدید که منجر به از بین بردن تأسیسات و جاده‌ها می‌شد.
- ۸- اصلاح مراتع و افزایش تولید علوفه در حوزه.
- ۹- با ایجاد تنوع منابع درآمد، قدرت مشارکت مردم در برنامه‌های عمرانی افزایش پیدا نموده است.
- ۱۰- با اجرای طرح‌های مکانیکی و بیولوژیکی ذخایر آبی افزایش یافته و چشمه‌ها پر آب شده‌اند.
- ۱۱- بالا بردن حس تعاون و همکاری بین اقشار مختلف ساکن و ایجاد خودباوری در بین روستائیان.
- ۱۲- ارتقاء دانش روستائیان در امور حفاظت خاک و کاشت گونه‌های مثمر و غیر مثمر (از ۵۰۰۰ اصله پیش از اجرای طرح به ۷۲۰۰۰ اصله درخت در پایان دوره پنج‌ساله رسیده است).
- ۱۳- حفظ محیط زیست و زمینه ایجاد تعادل در اکوسیستم منطقه.
- ۱۴- افزایش سطح آگاهی مردم ساکن در حوزه در زمینه حفاظت آب و خاک و بهره‌برداری از عرصه.
- ۱۵- برقراری ارتباط و تعامل سازنده کارشناسان با ساکنین روستای واقع در حوزه آبخیز
- ۱۶- اثرگذاری و اثربخشی مزایای این طرح روی روستاهای همجوار در جهت توسعه آب و خاک و جنگل
- ۱۷- سایر مزایای دیگر بر مدیریت سرزمین (آمایش سرزمین) منطقه.

پیشنهادات

- ۱- تشکیل ستاد هماهنگی مدیریت آبخیز هر حوزه، متشکل از مروجان جهاد کشاورزی شهرستان و جوانان تحصیل کرده هر حوزه (که تعدادی روستا می باشد)
- ۲- تشکیل هسته های سازندگی با استفاده از جوانان و معتمدین محل در هر حوزه زیر نظر ستاد هماهنگی حوزه پیشنهادی
- ۳- ایجاد هماهنگی های بین بخش دولتی جهت مشارکت دستگاههای دولتی مرتبط با حوزه روستائی با جهت دهی وزارت کشور
- ۴- تشویق و ترغیب بهره برداران و روستائیان برای تشکیل تشکلهای، تعاونیها و یا گروههای بومی و محلی به صورت داوطلبانه جهت تعاون و مشارکت بیشتر با روشهای امیدبخش مستمر
- ۵- ایجاد انگیزه و خدماتهای حمایتی برای کارگزاران و کاربران هر حوزه مثل بیمه - سفر زیارتی - پاداش مادی - تسهیلات بانکی کم بهره- بازدیدهای خارجی و ...
- ۶- ارزیابی و نظارت مکرر و مستمر در مدت زمانهای تنظیم شده ۵ ساله - ۷ ساله و ...
- ۷- آگاه نمودن و افزایش دانش و معلومات بهره برداران و ساکنین حوزه ها با کمک شیوه های نوین ترویجی به رویکرد بهره بردار(آبخیزیار) دانامحور
- ۸- اهمیت دادن به نقش و جایگاه آموزش و ترویج تخصصی در حوزه ها
- ۹- برنامه ریزی اجرایی، مشارکتی و تلفیقی برای هر حوزه متناسب با پتانسیل ها و ظرفیتهای بومی هر منطقه با همکاری بهره برداران ساکن

- ۱- گزارشی از استعدادها و پتانسیل‌های منابع طبیعی استان لرستان، اداره کل منابع طبیعی استان لرستان، سال ۱۳۷۵.
- ۲- ماهنامه جهاد، شماره ۱۹۳-۱۹۲ سال هفدهم، انتشارات وزارت جهادسازندگی، آذر و دی ماه ۱۳۷۵.
- ۳- سیمای طبیعی استان لرستان، اداره مطالعات و هماهنگی اداره کل منابع طبیعی استان لرستان، سال ۱۳۷۶.
- ۴- سیمای طبیعی حوزه آبخیز داری سد کرخه، زیر حوزه نمونه ریمله، تهیه و تنظیم: دفتر طرح آبخیزداری حوزه سد کرخه، تابستان ۱۳۷۷.
- ۵- کارگاه آموزشی ریمله (عملیات اجرایی)، ویژه دبیرخانه هشتمین همایش سیستم‌های سطوح آبخیز باران، مرکز تحقیقات منابع طبیعی و امور دام جهاد سازندگی استان لرستان، سال ۱۳۷۶.
- ۶- بررسی جایگاه ترویج و آموزش‌های ترویجی در افزایش مشارکت مردمی در حوزه آبخیز ریمله، گروه مطالعات و ارزشیابی آموزشی و ترویجی، معاونت ترویج و مشارکت مردمی جهاد سازندگی، سال ۱۳۷۵.
- ۷- آمار نامه استان لرستان، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان لرستان، سال ۱۳۷۹.
- ۸- آمار عملکرد دستگاه‌های اجرایی استان لرستان، انتشارات سازمان برنامه و بودجه استان، سال ۱۳۷۸.